

Sygn. akt II CSK 20/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 lutego 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Roman Trzaskowski (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak

SSN Agnieszka Piotrowska (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Parafii Rzymskokatolickiej p.w. (...) w C.
przeciwko Skarbowi Państwa - Wojewodzie (...), Staroście P., Dyrektorowi
Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w P., Ministrowi Obrony Narodowej i
Krajowemu Ośrodkowi Wsparcia Rolnictwa poprzednio Agencja Nieruchomości
Rolnych w W.

o przyznanie nieruchomości zamiennych, ewentualnie o przywrócenie własności
nieruchomości, ewentualnie o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 27 lutego 2019 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 28 lutego 2017 r., sygn. akt I ACa (...),

1) oddala skargę kasacyjną

**2) odstępuje od obciążenia strony powodowej kosztami
postępowania kasacyjnego na rzecz strony pozwanej - Skarbu
Państwa zastępowanego przez Prokuratorię Generalną
Rzeczypospolitej Polskiej.**

UZASADNIENIE

Powodowa Parafia Rzymskokatolicka p.w. (...) w C. (dalej Parafia) w pozwie skierowanym przeciwko Skarbowi Państwa- Dyrektorowi Regionalnemu Dyrekcji Lasów Państwowych w P., Staroście P., Wojewodzie (...) i Ministrowi Obrony Narodowej domagała się przywrócenia prawa własności przejętych przez Skarb Państwa, bliżej opisanych w pozwie, nieruchomości, zapisanych w księdze wieczystej C. tom I karta 5 o powierzchni 242,8480 ha oraz C. tom I karta 2 o powierzchni 2,2764 ha, ewentualnie przyznania odpowiednich nieruchomości zamiennych, ewentualnie zasądzenia odszkodowania w kwocie 5.000.000 zł z odsetkami ustawowymi od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty.

Wyrokiem z dnia 24 marca 2016 r., Sąd Okręgowy oddalił powództwo główne i ewentualne w całości. Ustalił, że istniejąca od kilkuset lat powodowa Parafia była przed drugą wojną światową właścicielem nieruchomości leśnych i rolnych, objętych między innymi księgami wieczystymi wskazanymi w pozwie. Pismem z dnia 15 marca 1946 r., skierowanym do powodowej Parafii, Dyrekcja Lasów Państwowych oświadczyła, że las należący do probostwa C. został w dniu 10 marca 1945 r. przejęty przez Administratora Lasów Państwowych na podstawie dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 grudnia 1944 r. w sprawie przejęcia niektórych lasów na własność Skarbu Państwa (Dz. U. Nr 15, poz. 82, dalej: „dekret PKWN o lasach”). W dniu 27 października 1946 r. został spisany protokół w sprawie przejęcia gruntów o powierzchni 134,40 ha, w tym 131,80 ha powierzchni leśnej i 2,60 ha powierzchni nieleśnej. Orzeczeniem z dnia 17 marca 1947 r. (S.A.II (...)//47), Wojewoda (...) orzekł o wywłaszczeniu gruntów położonych w miejscowościach C., C., G., G., G., Ł., M., S., Z. i Z., o łącznej powierzchni 2 205,965 ha, na rzecz Skarbu Państwa, jako niezbędnych dla rozszerzenia poligonu artyleryjskiego w B. Integralną częścią powyższego orzeczenia był wykaz wywłaszczonych nieruchomości wchodzących w skład obiektu „B”, w którym pod pozycją nr 43, zapisano nieruchomość Katolickiej Gminy Kościelnej – działkę nr 56 o powierzchni 3270m², zaś pod pozycją nr 45 nieruchomość Katolickiej Gminy Kościelnej o obszarze 242,9320 ha (działki nr 26-

43 i 50-52). Nieruchomości te były objęte księgą wieczystą C. tom I karta 5, w której w dziale II wpisano jako właściciela Katolicką Gminę Kościelną/probostwo w C., zaś w dziale III zamieszczono wpis o wszczęciu wywłaszczenia na podstawie orzeczenia Wojewody (...) z dnia 17 marca 1947 r. Księga ta została zamknięta w dniu 25 września 1970 r. z powodu przeniesienia objętej nią nieruchomości do księgi wieczystej Kw nr [...], w której ujawniono jako właściciela Skarb Państwa Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w (...). Nieruchomość ta została następnie w dniu 10 maja 2002 r. przeniesiona do księgi wieczystej Kw nr (...). Nieruchomość objęta powyższą księgą wieczystą położona była w obrębie M. i S., stanowiła tereny o różnym przeznaczeniu o powierzchni 2 207,3856 ha. Sąd Okręgowy ustalił, że Katolicka Gmina Kościelna w C. oraz Parafia Rzymskokatolicka p.w. (...) w C. - M. to ten sam podmiot.

Pismem z dnia 30 maja 1990 r. powodowa Parafia złożyła do Komisji Majątkowej wniosek o wszczęcie postępowania regulacyjnego na podstawie ustawy z dnia 17 maja 1990 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn.: Dz.U. z 2018 r., poz. 380 ze zm., dalej: „u.s.p.k.k.”), wnosząc o przywrócenie własności nieruchomości położonej w C., stanowiącej grunty o obszarze 100 ha, objętej księgą wieczystą C. tom I k. 5, przejętej na własność Państwa na podstawie dekretu PKWN o lasach. Na podstawie tego wniosku Komisja Majątkowa wszczęła postępowanie regulacyjne zarządzeniem z dnia 10 sierpnia 1992r., a następnie pismami z dnia 21 sierpnia 1995 r. i z dnia 20 lutego 2001 r. poinformowała wnioskodawcę, że nie rozpatruje spraw dotyczących przywrócenia własności lasów z braku podstawy prawnej (art. 61 u.s.p.k.k.). Pismem z dnia 28 lutego 2011 r., doręczonym powodowej Parafii w dniu 16 marca 2011 r., Komisja Majątkowa zawiadomiła o nierozpatrzeniu złożonego wniosku regulacyjnego.

W oparciu o te ustalenia, Sąd pierwszej instancji doszedł do przekonania, że powództwo nie zasługuje na uwzględnienie. Wskazał, że zgłoszone w pozwie żądanie nie mogło być przedmiotem rozpoznania i rozstrzygnięcia Sądu w zakresie przekraczającym zgłoszone we wniosku regulacyjnym, albowiem nieobjęte tym wnioskiem roszczenia wygasły z upływem terminu wskazanego w ustawie z dnia 17 maja 1990 r., to jest z dniem 31 grudnia 1992 r. Dokonując analizy materiału

dowodowego odnoszącego się do objętego wnioskiem regulacyjnym z dnia 30 maja 1990 r., żądania zwrotu nieruchomości leśnych o powierzchni 100 ha oraz po przytoczeniu i omówieniu adekwatnych przepisów prawa materialnego, Sąd pierwszej instancji podniósł, że przedmiotowe nieruchomości zostały przejęte na własność Państwa zgodnie z dekretem PKWN i przepisami wykonawczymi, nie zostały zaś wywłaszczone, jak to twierdziła powódka, na podstawie orzeczenia Wojewody (...) z dnia 17 marca 1947 r. (S.A.II (...)/I/47). Sąd wskazał ponadto, że w art. 61 u.s.p.k.k. ustawodawca nie wymienił dekretu PKWN o lasach, co doprowadziło do konkluzji o braku podstaw faktycznych i prawnych do dochodzenia przez Parafię żądań – głównego i ewentualnych zawartych w petitum pozwu i w konsekwencji do ich oddalenia.

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 28 lutego 2017 r., Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację Parafii, dzieląc ustalenia faktyczne i oceny prawne Sądu pierwszej instancji.

W skardze kasacyjnej powodowa Parafia zarzuciła naruszenie art. 65 k.c. w zw. z art. 61 ust. 1 u.s.p.k.k., art. 61 ust. 1 pkt 1 - 7 w zw. z 63 ust. 1 pkt 1 - 3 tej ustawy oraz art. 316 k.p.c. w zw. z art. 61 ust. 1 pkt 6 w zw. z art. 63 ust. 1 pkt 1 - 3 u.s.p.k.k. w zw. z art. 16 § 1 k.p.a. w zw. z art. 3 ust. 1 oraz art. 10 ust. 1 u.k.w.h. w zw. z art. 2 § 1 k.p.c. Formułując te zarzuty, wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna sprowadza się do kwestionowania założenia Sądu drugiej instancji, które legło u podstaw zaskarżonego wyroku, iż zakres rozpoznania przez sąd powszechny sprawy dotyczącej tak zwanych roszczeń regulacyjnych, dochodzonych na podstawie ustawy z dnia 17 maja 1990 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Polskiej po zakończeniu postępowania przed Komisją Majątkową, jest determinowany zakresem i treścią wniosku podmiotu uprawnionego, złożonego w ustawowym terminie do tej Komisji i stanowiącego przedmiot jej postępowania, niezakończony wydaniem orzeczenia lub zawarciem ugody.

Skarżąca zarzuciła naruszenie art. 65 k.c. w zw. z art. 61 ust. 1 u.s.p.k.k. przez dokonanie wykładni oświadczenia powodowej Parafii zawartego we wniosku z dnia 30 maja 1990 r. o wszczęcie postępowania regulacyjnego w sposób sprzeczny, zdaniem skarżącej, z zasadami zdrowego rozsądku, zasadami współżycia społecznego, ustalonymi zwyczajami, a ponadto nie uwzględniający okoliczności, w jakich zostało złożone, przez ustalenie przez Sąd, że wniosek ten dotyczył nieruchomości o powierzchni 100 ha przejętych na podstawie dekretu o lasach, podczas gdy prawidłowa wykładnia tego oświadczenia powinna prowadzić, w ocenie Parafii, do konkluzji, że wniosek ten dotyczył objętej pozwem nieruchomości o powierzchni 245 ha zapisanej w księdze wieczystej C. t. 1, k. 5 i k. 2.

Stosownie do art. 65 § 1 k.c., oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje. Sens oświadczenia woli złożonego na piśmie, zwłaszcza wszczynającym unormowane przepisami prawa postępowanie przed określonym organem i w określonym celu, ustala się przede wszystkim na podstawie tekstu; podstawowe znaczenie przypada tu językowym regułom znaczeniowym, a wynik interpretacji nie może być z nimi sprzeczny.

W pisemnym wniosku z dnia 30 maja 1990 r. skierowanym do Komisji Majątkowej (k. 360 akt), powodowa Parafia jednoznacznie wskazała, że cyt. (pisownia oryginalna): „na podstawie art. 61 ust. 1 pkt ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Polskiej wnosimy o przywrócenie własności nieruchomości, C., woj. [...], grunty rolne i leśne o obszarze 100 ha K.W. C., tom I, k. 5 prowadzone przez Państwowe Biuro Notarialne w P. Sekcja Ksiąg Wieczystych. Właściciel Katolicka Gmina Kościelna /probostwo/ C. wpisano dnia 3 czerwca 1897 r.” W uzasadnieniu tego wniosku Parafia wskazała, że cyt.(pisownia oryginalna): „Przedmiotowe grunty stanowiły własność beneficjalną parafii rzym-kat w C. Nieruchomości te zostały przejęte na rzecz skarbu państwa na podstawie dekretu P.K.W.N. z dnia 12.12.1944 /Dz.U., poz. 82/ o przejęciu lasów na rzecz państwa. W wyżej wymienionym dekrete nie ma żadnej wzmianki co do gruntów kościelnych. Należałoby tu zastosować treść art. 2 ust. 2 zdanie 2 ustawy o reformie rolnej. (...) W niniejszym przypadku niesłusznie

więc przejęto grunty beneficjalne na podstawie ustawy o upaństwowieniu lasów. Tereny kościelne są zajęte na cele wojskowe, co jednak nie powinno wykluczać możliwości zwrotu parafii części gruntów do 100 ha. Określenie, jakie działki mają być ewentualnie zwrócone należy pozostawić do uzgodnienia między parafią a Wojskiem Polskim. Z tych względów wniosek jest uzasadniony.”

Z przytoczonego wniosku jednoznacznie wynika, że powodowa Parafia objęła nim roszczenie o przywrócenie prawa własności 100 ha gruntów leśnych przejętych na własność Skarbu Państwa na podstawie dekretu PKWN o lasach. Wbrew wywodom skargi, jakiegokolwiek metody wykładni oświadczeń woli nie mogą doprowadzić do konkluzji, zgodnie z którą wniosek ten dotyczył nieruchomości, zapisanych w księdze wieczystej C. tom I karta 5 o powierzchni 242,8480 ha oraz C. tom I karta 2 o powierzchni 2,2764 ha, o których mowa w pozwie. Z tych przyczyn należy ocenić, że Sąd prawidłowo określił przedmiot rozpoznania i rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie i zasadnie przyjął, że jest nim kwestia dopuszczalności domagania się przez powodową Parafię przywrócenia prawa własności gruntów leśnych o powierzchni 100 ha, przejętych przez Skarb Państwa na podstawie dekretu PKWN o lasach, ewentualnie przyznania innych nieruchomości w zamian za te grunty albo przyznania stosownego odszkodowania. W istocie omawiana podstawa kasacyjna, mimo powołania się na uchybienie wskazanym w niej normom prawa materialnego, „maskuje” kwestionowanie przez skarżącą oceny zebranych w sprawie dowodów i poczynionych na ich podstawie ustaleń faktycznych, co jest niedopuszczalne w postępowaniu kasacyjnym (art. 398³ § 3 i art. 398¹³ § 2 k.p.c.). Ani przepisy ustawy z dnia 17 maja 1990 r., ani też przepisy ustawy z dnia 16 grudnia 2010 r. o zmianie tej ustawy (Dz. U. z 2011 r. Nr 18, poz. 89) nie dają podstaw do wystąpienia przez kościelną osobę prawną do sądu powszechnego z roszczeniem regulacyjnym dotyczącym takich nieruchomości, które nie były objęte uprzednim wnioskiem o wszczęcie postępowania regulacyjnego skierowanym do Komisji Majątkowej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2016 r., II CSK 794/15, OSNC 2017, nr 6, poz. 71). Zainteresowana kościelna osoba prawna powinna była zgłosić wniosek o wszczęcie postępowania regulacyjnego o przywrócenie własności upaństwowionych nieruchomości lub ich części, na podstawie art. 61 u.s.p.k.k. w wyznaczonym ustawą terminie do dnia 31 grudnia

1992 r. Roszczenia nie zgłoszone w tym terminie wygasły, co powodowało niedopuszczalność ich zgłoszenia i dochodzenia ani w postępowaniu regulacyjnym przed Komisją Majątkową, ani w postępowaniu sądowym wszczętym na podstawie art. 4 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 16 grudnia 2010 r. o zmianie ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 r. Nr 18, poz. 89).

Nie jest także zasadny zarzut naruszenia art. 61 ust. 1 pkt 1 - 7 w zw. z 63 ust. 1 pkt 1 - 3 u.s.p.k.k. przez wadliwe zrównanie zakresu przedmiotowego sprawy regulacyjnej ze wskazanym we wniosku o wszczęcie postępowanie regulacyjnego proponowanym sposobem zaspokojenia roszczenia regulacyjnego.

Zakresu przedmiotowego wniosku skierowanego do Komisji Majątkowej, rozumianego jako sprecyzowanie nieruchomości objętych roszczeniem regulacyjnym, nie należy mylić ze wskazanymi w art. 63 ust. 1 pkt 1 - 3 u.s.p.k.k., sposobami załatwienia roszczeń regulacyjnych. Stosownie do art. 63 ust. 1 przytoczonej ustawy, regulacja może polegać na: 1) przywróceniu kościelnym osobom prawnym własności nieruchomości wymienionych w art. 61 ust. 1 i 2 lub ich części; 2) przyznaniu odpowiedniej nieruchomości zamiennej, gdyby przywrócenie własności natrafiało na trudne do przewyciężenia przeszkody; 3) przyznaniu odszkodowania ustalonego według przepisów o wywłaszczaniu nieruchomości, w razie niemożności dokonania regulacji przewidzianych w pkt 1 i 2.

Z treści przytoczonych przepisów wynika, że ustawodawca ustanowił „kaskadowo” ukształtowane sposoby zadośćuczynienia zgłaszanym roszczeniom regulacyjnym po uprzednim przesądzeniu istnienia okoliczności faktycznych i prawnych uzasadniających te roszczenia. Pierwszeństwo przyznał zwrotowi *in natura* nieruchomości kościelnych przejętych wskutek zdarzeń wymienionych w art. 61 ust. 1 pkt 1 - 7 u.s.p.k.k. Dopiero gdyby ich zwrot był niemożliwy, przewidział przyznanie uprawnionej osobie kościelnej innych nieruchomości (zamiennych) albo odszkodowania. W orzecznictwie ustalony jest trafny pogląd, zgodnie z którym, nawet jeśli we wniosku skierowanym do Komisji Majątkowej uprawniona osoba kościelna wskazała tylko pierwszy z wyżej wymienionych środków, w pozwie może sformułować także żądanie przyznania nieruchomości

zamiennych albo odszkodowania (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 2012 r., V CSK 207/11, OSP 2013, nr 2, poz. 18 i z dnia 28 października 2015 r., II CSK 648/14, niepubl.). Sąd nie naruszył zatem norm prawa materialnego w sposób wskazany w analizowanej podstawie kasacyjnej, albowiem prawidłowo określił zakres przedmiotowy wniosku regulacyjnego, a co za tym idzie przedmiot rozpoznania i rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie. Oddalenie powództwa nastąpiło zaś wskutek przyjęcia przez Sąd, że ustawa z dnia 17 maja 1990 r. nie obejmowała zakresem unormowanego w niej postępowania regulacyjnego kościelnych nieruchomości leśnych upaństwowionych na podstawie dekretu PKWN o lasach. Tę ocenę prawną Sądu drugiej instancji skarżąca kwestionuje zarzutem naruszenia przez Sąd art. 316 k.p.c. w zw. z art. 61 ust. 1 pkt 6 w zw. z art. 63 ust. 1 pkt 1 - 3 u.s.p.k.k. w zw. z art. 16 § 1 k.p.a. w zw. z art. 3 ust. 1 oraz art. 10 ust. 1 u.k.w.h. w zw. z art. 2 § 1 k.p.c. przez odmowę uwzględnienia powództwa w sytuacji, w której według stanu rzeczy istniejącego w chwili zamknięcia rozprawy było ono uzasadnione, a ponadto niepoczynienie ustaleń odnośnie do stanu prawnego i geodezyjnego upaństwowionych nieruchomości, które to naruszenie miało istotny wpływ na wynik sprawy.

Zarzut ten powodowa Parafia opiera na twierdzeniu, że przejęcie objętych wnioskiem regulacyjnym nieruchomości leśnych o obszarze 100 ha nastąpiło nie na podstawie dekretu PKWN o lasach, lecz na podstawie orzeczenia Wojewody (...) z dnia 17 maja 1947 r., o wywłaszczeniu nieruchomości, które to orzeczenie zostało wskazane w księdze wieczystej jako podstawa wpisu prawa własności Skarbu Państwa. Tymczasem należy wskazać, że już z wniosku regulacyjnego wynikało, że dotyczy on gruntów leśnych przejętych przez Skarb Państwa na podstawie dekretu PKWN o lasach. Nabycie przez Skarb Państwa lasów i gruntów leśnych na podstawie tego aktu prawnego następowało z mocy prawa. Protokół przejęcia, sporządzony w trybie § 1 i 2 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 20 stycznia 1945 r. w sprawie wykonania dekretu PKWN z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa (Dz. U. Nr 4, poz. 16), stanowił dowód, że określona nieruchomość przeszła na własność Państwa (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 1994 r., III CZP 50/94, OSNC 1994/11/212). Tego rodzaju dokumenty przedstawiono w sprawie i na tej podstawie

Sąd Apelacyjny niewadliwie ustalił, że grunty objęte wnioskiem stały się własnością Państwa na podstawie dekretu PKWN o lasach. Stosownie do art. 61 ust. 1 u.s.p.k.k, wniosek kościelnych osób prawnych może dotyczyć upaństwowionych nieruchomości lub ich części: 1) niepozostających we władaniu kościelnych osób prawnych nieruchomości, o których mowa w art. 60 ust. 1 pkt 1, chyba że pozostają one w dniu wejścia w życie ustawy we władaniu innych kościołów i związków wyznaniowych; 2) przejętych w toku wykonywania ustawy o dobrach martwej ręki, jeżeli nie wydzielono z nich należnych w myśl tej ustawy gospodarstw rolnych proboszczów. Z gruntów tych mogą być również wydzielone gospodarstwa rolne do 50 ha dla poszczególnych diecezji, seminariów duchownych i domów zakonnych prowadzących działalność określoną w art. 20 i 39; dla pozostałych domów zakonnych mogą być wydzielone gospodarstwa rolne do 5 ha. W skład gospodarstw rolnych mogą wchodzić także grunty leśne stanowiące część składową przejętych uprzednio nieruchomości ziemskich; 3) które należały do zakonów bezhabitowych i stowarzyszeń kościelnych, a zostały przejęte w toku likwidacji dokonanej na podstawie rozporządzenia Ministra Administracji Publicznej z dnia 10 marca 1950 r. w sprawie przystosowania stowarzyszeń do przepisów prawa o stowarzyszeniach (Dz. U. poz. 98); 4) mienia fundacji kościelnych; 5) przejętych po 1948 r. w trybie egzekucji zaległości podatkowych; 6) wywłaszczonych, jeżeli odszkodowanie za wywłaszczoną nieruchomość nie zostało wypłacone lub nie zostało podjęte; 6a) przejętych na podstawie dekretu z dnia 26 października 1945 r. o własności i użytkowaniu gruntów na obszarze m.st. Warszawy (Dz. U. poz. 279); 7) przejętych we władanie państwowych jednostek organizacyjnych bez tytułu prawnego, bez względu na późniejsze ustawodawstwo konwalidujące te przejęcia.

Ustawodawca nie objął przytoczonym przepisem lasów i gruntów leśnych stanowiących uprzednio własność kościelnych osób prawnych, przejętych następnie na własność Skarbu Państwa na podstawie dekretu PKWN o lasach, co doprowadziło Sąd Apelacyjny do prawidłowego wniosku o braku podstaw faktycznych i prawnych do uwzględnienia powództwa oraz apelacji strony powodowej. Uzasadnienie omawianej podstawy kasacyjnej zawiera polemikę

skarżącej z tą oceną, jednakże podniesione przez skarżącą argumenty nie zasługują na uwzględnienie z podanych wyżej przyczyn.

W tym stanie rzeczy orzeczono, jak w sentencji (art. 398¹⁴ i art. 102 w zw. z art. 398²¹ k.p.c.).

aj